

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه باقر العلوم
(عمر دوان - عمر السعید)

موسسه آموزش عالی باقر العلوم (ع)

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد

عنوان:

مقایسه تطبیقی بازتاب انقلاب اسلامی در سودان و نیجریه

استاد راهنما:

دکتر محمد ستوده

استاد مشاور:

دکتر مصطفی ملکوتیان

نگارنده:

محمد ابراهیم ظرافتی

تابستان ۱۳۸۹

تقدیم

تقدیم به نخستین فرستاده پیامبر گرامی اسلام 9 به آفریقا و بنیان‌گذار گفتگوی اسلام و سایر ادیان در این قاره، حضرت جعفر بن ابی طالب 8 و تقدیم به همه مبلغین مجاهد و مهاجر إلى الله برای اقامه کلمة الله و نشر معارف اسلامی و مذهب أهل بیت : در قاره مظلوم و محروم آفریقا و تقدیم به روح بلند ملکوتی رهبر کبیر انقلاب اسلامی و بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران حضرت امام خمینی 1 و تقدیم به روح بلند شهدای انقلاب اسلامی در اقصی نقاط جهان

شکر و سپاس

من لم يشكر المخلوق لم يشكر الخالق

از تمامی اساتید بزرگواری که در طول تحصیل توفیق کسب فیض از محضر علمی آنها را داشته‌ام و از جناب آقای دکتر محمد ستوده آرانی، استاد راهنما، که با هدایت و راهنمایی‌های مفید و سازنده، زحمات زیادی را متقبل شدند و همچنین از جناب آقای دکتر مصطفی ملکوتیان که از حسن توجه و مشورت‌های ایشان بهره‌مند شدم و همچنین از جناب آقای دکتر فراتی که داوری این پایان نامه را به عهده گرفته‌اند تقدیر و تشکر می‌نمایم. و نیز از همکاری سایر بخش‌های دانشگاه باقرالعلوم سپاسگذارم.

همچنین بر خود لازم می‌دانم از جناب آقای دکتر اعرافی رئیس محترم جامعه‌المصطفی العالمیه و حجت‌الاسلام و المسلمین آقای نوراللهیان رئیس سابق سازمان حوزه‌ها و مدارس علمیه خارج از کشور، و از حضرات آقایان حکیم‌الهی، بوشهری، معتقدی، شاهدی، میرزایی، متولیان، نجفیان و دیگر مدیران و کارشناسان مجرب جامعه‌المصطفی در حوزه آفریقا، به جهت همراهی و ارائه اطلاعات و نظرات کارشناسی، تشکر و سپاسگزاری نمایم. همچنین از آقایان منصوری، حبیبی، قهرمانلو، موحدی و همه عزیزان دیگری که مرا در نگارش این رساله یاری دادند سپاسگذارم.

در پایان بر خود لازم می‌دانم از تمامی کسانی که در طول دوران تحصیل مرا یاری کردند و به ویژه خانواده مهربانم که پیوسته یار و یاور و مشوقم بودند صمیمانه تشکر نمایم و توفیقات تمامی عزیزان را از خداوند منان خواهانم.

چکیده

انقلاب اسلامی به سبب ماهیت دینی و معنوی خود و با طرح شعارهایی از قبیل ظلم ستیزی و عدالت طلبی، توانست درحوزه‌های وسیعی از مناطق آسیا، آفریقا و آمریکای لاتین نفوذ نماید و جایگاه رفیعی را در میان ملت‌ها و تفکرات آنها بدست آورد. با گسترش ابعاد این انقلاب، پژوهش‌های فراوانی در زمینه‌های مختلف آن صورت گرفت. در این میان موضوع تأثیرات و بازتاب انقلاب اسلامی و مطالعات مقایسه‌ای آن، کمتر مورد کنکاش و واکاوی نظریه‌پردازان انقلاب اسلامی قرار گرفته است.

این پژوهش با رویکردی جدید سعی دارد تأثیرات انقلاب اسلامی را در دو کشور مهم از دو منطقه مختلف شمال و غرب آفریقا، با این سؤال اصلی که چه تمایزی میان تأثیرات انقلاب اسلامی بر کشورهای سودان و نیجریه وجود دارد، مورد بررسی و مقایسه تطبیقی قرار دهد. این تحقیق براین فرضیه مبتنی است که انقلاب اسلامی، حوزه‌های سیاسی و نهادهای نظام سیاسی کشور سودان را بیشتر تحت تأثیر خود قرار داده است، در حالیکه در کشور نیجریه این تأثیرگذاری، بیشتر، فرهنگی، دینی و در قلمرو کارویژه‌های نظام سیاسی بوده است.

در این مطالعه مشخص گردید که نظام سیاسی سودان و کارویژه‌های آن به جهت تقویت جریان اسلام‌گرایی در لایه‌های مختلف جامعه مسلمانان اعم از توده‌های مختلف مردم مسلمان، اقلشار تحصیل کرده و دانشگاهی، روشنفکران و نخبگان و حتی نظامیان، از ارزشهای سیاسی و اجتماعی انقلاب اسلامی مانند؛ احیای هویت اسلامی، استکبارستیزی، عدالت طلبی و ظلم‌ستیزی، تأثیرپذیری ملموس‌تر و گسترده‌تری داشته است و این درحالی است که این کشور در برابر تأثیرات ارزشهای مذهبی و عناصر شیعی - فقهی انقلاب اسلامی حساسیت نشان داده است.

همچنین بیان شد که حکومت نیجریه، با وجود تأثیرات زیادی که از جانب اسلام‌گرایان متأثر از انقلاب اسلامی پذیرفت، اما هیچگاه ساختار سکولار آن دستخوش تغییر اساسی نگردید. این در حالی است که تأثیرگذاری ارزشهای مذهبی و عناصر شیعی انقلاب اسلامی بر جامعه مسلمانان نیجریه، گسترده‌تر و عمیق‌تر از جامعه مسلمانان سودان بوده است.

واژه‌های کلیدی: انقلاب، انقلاب اسلامی، تأثیر انقلاب اسلامی، اسلام سیاسی، نظام سیاسی،

سودان، نیجریه.

فهرست مطالب

مقدمه: طرح تفصیلی	۱
۱. بیان مساله	۲
۲. علت انتخاب موضوع، فایده و اهمیت	۲
۳. سابقه پژوهش	۲
۴. پرسش اصلی	۳
۵. فرضیه پژوهش	۳
۶. مفاهیم و متغیرها	۳
الف) مفاهیم:	۳
۱. انقلاب	۴
۲. انقلاب اسلامی	۵
۳. اسلام سیاسی	۶
۴. تأثیر انقلاب اسلامی (بازتاب)	۶
ب) متغیرها	۷
۷. پرسش‌های فرعی پژوهش	۷
۸. پیش فرض‌های پژوهش	۷
۹. اهداف پژوهش	۸
۱۰. روش پژوهش	۸
۱۱. روش گردآوری اطلاعات داده‌ها	۸
۱۲. ساماندهی پژوهش	۸
فصل اول: چهارچوب نظری	۹
گفتار اول: نظریه سیستمی	۱۰
مقدمه	۱۰
۱. تعریف نظام	۱۱
۲. عناصر نظام	۱۱
۱-۲. نهاد	۱۲
۲-۲. داده	۱۴
۳-۲. محیط (داخلی، بین‌المللی)	۱۶
۴-۲. بازخورد	۱۸
۵-۲. وابستگی متقابل	۱۹
گفتار دوم: نظام سیاسی و نهادهای نظام سیاسی	۲۰

۲۰	۱. تعریف نظام سیاسی
۲۰	۲. نهادهای سیاسی نظام سیاسی
۲۰	۱-۲. گروه‌های نفوذ
۲۱	۱-۱-۲. توسعه گروه‌های نفوذ
۲۲	۲-۱-۲. اقدامات مخالفت آمیز گروه‌های نفوذ
۲۴	۲-۲. احزاب سیاسی
۲۵	۳-۲. مجالس قانونگذاری
۲۵	۴-۲. دیوانسالاری‌های دولتی
۲۷	گفتار سوم: کار ویژه‌های نظام سیاسی
۲۸	۱. جامعه‌پذیری سیاسی
۳۰	۱-۱. جامعه‌پذیری سیاسی و فرهنگ سیاسی
۳۰	۱-۱-۱. فرهنگ سیاسی
۳۲	۲-۱-۱. ترسیم سه سطح فرهنگ سیاسی
۳۳	۳-۱-۱. فرهنگ سیاسی وفاق‌گرا و منازعه‌گرا
۳۳	۴-۱-۱. دگرگونی فرهنگ سیاسی
۳۴	۵-۱-۱. نقش جامعه‌پذیری در فرهنگ سیاسی
۳۴	۲-۱. عوامل جامعه‌پذیری سیاسی
۳۵	۱-۲-۱. خانواده
۳۵	۲-۲-۱. مدرسه
۳۶	۳-۲-۱. نهادهای مذهبی
۳۶	۴-۲-۱. گروه هم‌سانان
۳۶	۵-۲-۱. حرفه و طبقه و منزلت اجتماعی
۳۷	۶-۲-۱. رسانه‌های جمعی
۳۷	۲. گزینش رهبران و کارگزاران سیاسی
۴۰	۳. ارتباط‌گیری
۴۱	گفتار چهارم: رویکرد سیستمی - محیطی
۴۲	مزیت رویکرد سیستمی - محیطی در سیاست مقایسه‌ای
۴۴	فصل دوم: تاثیر انقلاب اسلامی بر سودان
۴۵	گفتار اول: سابقه تاریخی - سیاسی سودان
۴۶	۱. تاریخ سیاسی
۴۸	۲. وضعیت سیاست و حکومت
۵۱	گفتار دوم: انقلاب اسلامی ایران و نهادهای نظام سیاسی سودان
۵۱	۱. انقلاب اسلامی و قوه مجریه

- ۱-۱. سابقه قوه مجریه تا پیش از انقلاب اسلامی - اسلام‌گرایی دولت نمیری ۵۱
- ۲-۱. سابقه قوه مجریه بعد از انقلاب اسلامی - روابط ایران و سودان ۵۴
- ۱-۲-۱. روابط محدود تا سال ۱۹۸۰؛ ۵۴
- ۲-۲-۱. روابط خصمانه از ۱۹۸۰ تا ۱۹۸۵ (سقوط نمیری) ۵۴
- ۳-۲-۱. گسترش روابط از ۱۹۸۵ (سقوط نمیری) تاکنون: ۵۵
- ۳-۱. انقلاب اسلامی و قوه مجریه - حکومت عمرالبشیر ۵۵
۲. انقلاب اسلامی، جریان‌ات و احزاب سیاسی ۵۹
- ۱-۲. جریان‌ات و احزاب سیاسی سودان در حال حاضر ۵۹
- ۲-۲. پیشینه احزاب سیاسی و میزان تاثیرپذیری از انقلاب اسلامی ۶۱
- ۱-۲-۲. خاستگاه احزاب سیاسی سودان ۶۱
- ۲-۲-۲. دسته‌بندی کلی احزاب سیاسی سودان ۶۲
- ۱-۲-۲-۲. احزاب سنت‌گرا ۶۲
- ۲-۲-۲-۲. احزاب افراط‌گرا ۶۴
- ۳-۲-۲-۲. احزاب سیاسی اسلام‌گرا ۶۴
- ۱-۳-۲-۲-۲. جنبش اخوان المسلمین ۶۴
- ۲-۳-۲-۲-۲. جبهه اسلامی ملی ۶۹
- ۱-۲-۳-۲-۲-۲. رابطه عقیده و عمل‌گرایی در جبهه اسلامی ملی ۷۰
- ۲-۳-۲-۲-۲. اصلاحات ایدئولوژیکی ۷۱
- ۳-۲. انقلاب اسلامی و احزاب سیاسی ۷۲
۳. انقلاب اسلامی و گروه‌های نفوذ ۷۶
- ۱-۳. سابقه گروه‌های نفوذ ۷۶
- ۱-۱-۳. طبقه روشنفکر ۷۷
- ۲-۱-۳. فرقه‌های صوفی ۷۹
- ۳-۱-۳. ارتش و نظامیان ۸۱
- ۴-۱-۳. جنوبی‌ها ۸۳
- ۵-۱-۳. گروه نویری ۸۳
- ۲-۳. انقلاب اسلامی و گروه‌های نفوذ ۸۴
۴. انقلاب اسلامی و قوه مقننه در سودان ۸۴
- ۱-۴. سابقه پارلمان در سودان ۸۴
- ۲-۴. انقلاب اسلامی و پارلمان در سودان ۸۷
- گفتار سوم: انقلاب اسلامی ایران و کارویژه‌های نظام سیاسی سودان ۸۹
۱. انقلاب اسلامی ایران و جامعه‌پذیری سودان ۸۹
۲. انقلاب اسلامی و عواملان جامعه‌پذیری سیاسی ۹۷
- ۱-۲. انقلاب اسلامی و نظام آموزشی سودان ۹۷
- ۲-۲. ادیان و مذاهب ۹۹

۱۰۰	۳-۲. وضعیت فرهنگی و اجتماعی
۱۰۲	۴-۲. آداب و رسوم
۱۰۳	۵-۲. قرآن در سودان
۱۰۴	برنامه روزانه شاگردان مکتب قرآن
۱۰۵	۶-۲. مساجد در سودان
۱۰۵	۷-۲. تشیع در سودان
۱۰۸	۳. انقلاب اسلامی و فرهنگ سیاسی سودان
۱۰۹	۴. انقلاب اسلامی و گزینش رهبران سیاسی
۱۱۱	۵. انقلاب اسلامی و ارتباط گیری
۱۱۲	نتیجه گیری:

۱۱۴. فصل سوم: تاثیر انقلاب اسلامی بر نیجریه

۱۱۵. گفتار اول: سابقه تاریخی - سیاسی نیجریه

۱۱۵	۱. تاریخ سیاسی
۱۱۸	۲. وضعیت سیاست و حکومت
۱۱۸	۱-۲. قوه مجریه
۱۱۹	۲-۲. قوه مقننه
۱۱۹	۳-۲. قوه قضاییه
۱۲۰	۴-۲. احزاب سیاسی
۱۲۰	۵-۲. سیاست خارجی
۱۲۰	۶-۲. نقش نیجریه در سیاست جهانی

۱۲۲. گفتار دوم: انقلاب اسلامی ایران و نهادهای نظام سیاسی نیجریه

۱۲۲	۱. انقلاب اسلامی و نظام سیاسی نیجریه - حکومت و قوه مجریه
۱۲۴	۲. انقلاب اسلامی و قوه مقننه
۱۲۷	۳. انقلاب اسلامی و نظام قضایی نیجریه
۱۲۸	۴. انقلاب اسلامی و احزاب سیاسی
۱۲۸	۱-۴. سابقه احزاب
۱۳۰	۲-۴. شکل گیری احزاب معاصر
۱۳۳	۳-۴. انقلاب اسلامی و احزاب سیاسی
۱۳۴	۵. انقلاب اسلامی و گروه های نفوذ
۱۳۴	۱-۵. سابقه گروه های نفوذ
۱۳۶	۱-۱-۵. پیروان مذهب اهل بیت در نیجریه
۱۳۷	۲-۱-۵. فرقه های صوفی
۱۳۸	۱-۲-۱-۵. فرقه مهدویه

- ۱۳۹..... ۲-۲-۱-۵. طریقه تیجانیه
- ۱۴۰..... ۳-۲-۱-۵. طریقه قادریه
- ۱۴۰..... ۴-۲-۱-۵. فرقه احمدیه (قادیانیه)
- ۱۴۲..... ۵-۲-۱-۵. فرقه سنوسییه
- ۱۴۳..... ۶-۲-۱-۵. طریقت اهل البیت (جماعه امام الکاظم(ع))
- ۱۴۳..... ۷-۲-۱-۵. میتسین‌ها
- ۱۴۴..... ۳-۱-۵. طبقه روشنفکر
- ۱۴۴..... ۳-۱-۵. ارتش و نظامیان
- ۱۴۵..... ۴-۱-۵. قبایل
- ۱۴۶..... ۱-۴-۱-۵. هوسا - فولانی
- ۱۴۷..... ۲-۴-۱-۵. یوروبا
- ۱۴۸..... ۳-۴-۱-۵. ایبو یا ایگبو
- ۱۴۹..... ۵-۱-۵. مسیحیان جنوب
- ۱۵۰..... ۲-۵. انقلاب اسلامی و گروه‌های نفوذ
- ۱۵۲..... ۱-۲-۵. حرکت اسلامی نیجریه
- ۱۵۶..... ۲-۲-۵. جمعیت شیعیان لبنانی
- ۱۵۷..... ۳-۲-۵. جریان‌های دیگر اسلامی
- ۱۵۸..... ۴-۲-۵. جریان سلفیت - وهابی
- ۱۵۹..... گفتار سوم: انقلاب اسلامی ایران و کارویژه‌های نظام سیاسی نیجریه**
- ۱۶۰..... ۱. انقلاب اسلامی ایران و جامعه‌پذیری نیجریه
- ۱۶۱..... ۱-۱. عوامل جامعه‌پذیری سیاسی
- ۱۶۱..... ۱-۱-۱. نظام آموزشی نیجریه
- ۱۶۲..... ۲-۱-۱. آموزش اسلامی، مدارس اسلامی و مدارس قرآنی
- ۱۶۳..... ۳-۱-۱. نظام خانواده
- ۱۶۴..... ۴-۱-۱. شاخصه‌ها و تحولات فرهنگی
- ۱۶۴..... ۱-۴-۱-۱. شاخصه‌های فرهنگی
- ۱۶۵..... ۲-۴-۱-۱. آداب و رسوم فرهنگی و اجتماعی
- ۱۶۶..... ۳-۴-۱-۱. تحولات فرهنگی
- ۱۶۷..... ۵-۱-۱. ادیان و مذاهب
- ۱۶۷..... ۱-۵-۱-۱. تاریخ تطور اسلام و روابط اسلام و مسیحیت در نیجریه
- ۱۶۸..... ۶-۱-۱. جایگاه اسلام و موقعیت مسلمانان در نیجریه
- ۱۶۹..... ۱-۶-۱-۱. فرق و مذاهب اسلامی
- ۱۷۰..... ۷-۱-۱. حکومت اسلامی شیخ عثمان دان فودیو
- ۱۷۲..... ۸-۱-۱. مساجد و کارکرد آن‌ها
- ۱۷۳..... ۹-۱-۱. وسایل ارتباط جمعی و رسانه‌های گروهی در نیجریه و کارکرد آن‌ها
- ۱۷۴..... ۱-۹-۱-۱. مطبوعات

۱۷۵.....	۱-۹-۲. خبرگزاری نیجریه.....
۱۷۵.....	۱-۹-۳. رادیو و تلویزیون.....
۱۷۶.....	۱-۹-۴. مطبوعات اسلامی.....
۱۷۶.....	۱-۹-۵. رادیو هوسا.....
۱۷۷.....	۱-۱۰-۱. شخصیت‌های برجسته اسلامی.....
۱۷۹.....	۲-۱. انقلاب اسلامی و تجدید هویت اسلامی مردم مسلمان نیجریه.....
۱۸۷.....	۳-۱. تشکیل جامعه شیعیان نیجریه مهم‌ترین دستاورد انقلاب اسلامی ایران در نیجریه.....
۱۹۱.....	۴-۱. انقلاب اسلامی و مطالبه اجرای شریعت از سوی مسلمانان نیجریه.....
۱۹۷.....	۵-۱. انقلاب اسلامی ایران و حوزه‌های فکری مطالعاتی و اندیشه سیاسی مسلمانان نیجریه.....
۱۹۷.....	۱-۵-۱. اسلام سیاسی.....
۱۹۸.....	۲-۵-۱. رشداندیشه اسلامی - تغییر نگرش در فرهنگ سیاسی اسلام.....
۱۹۹.....	۳-۵-۱. بنیادگرایی اسلامی - رادیکالیزم.....
۱۹۹.....	۶-۱. تأثیرات انقلاب اسلامی - موارد دیگر.....
۲۰۰.....	۲. انقلاب اسلامی و گزینش رهبران سیاسی.....
۲۰۳.....	۳. انقلاب اسلامی و ارتباط گیری.....
۲۰۴.....	نتیجه‌گیری:.....

فصل چهارم بازتاب انقلاب اسلامی در سودان و نیجریه تشابهات و تمایزات..... ۲۰۶

گفتار اول: انقلاب اسلامی و نهادهای نظام سیاسی در سودان و نیجریه..... ۲۰۷

۱. تأثیر انقلاب اسلامی در نظام سیاسی سودان..... ۲۰۹

۲. انقلاب اسلامی و نهادهای نظام سیاسی نیجریه..... ۲۱۹

گفتار دوم: انقلاب اسلامی و کارویژه‌های نظام سیاسی در سودان و نیجریه..... ۲۲۲

۱. تأثیر انقلاب اسلامی بر کارویژه‌های نظام سیاسی نیجریه..... ۲۲۲

۲. انقلاب اسلامی و کارویژه‌های نظام سیاسی سودان..... ۲۳۸

خاتمه جمع‌بندی و نتیجه‌گیری..... ۲۴۳

پیشنهادات..... ۲۵۲

فهرست منابع..... ۲۵۵

مقدمه:

طرح تفصیلی

۱. بیان مساله

یکی از جنبه‌های مطالعاتی محوری انقلاب اسلامی ایران، معطوف به بازتاب آن بر سایر کشورها به ویژه ملت‌های محروم و مسلمان می‌باشد. انقلاب اسلامی، تاثیرات و پیامدهای متعددی بر عرصه‌های مختلف سیاسی، فرهنگی و اجتماعی فرایندهای ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی کشورها داشته است و در قاره‌های آسیا و آفریقا از نمود بارزی برخوردار بوده، هر چند که در سایر قاره‌ها هم تاثیرگذار بوده است. از یک جهت می‌توان بیش‌ترین آثار و پیامدهای انقلاب اسلامی را در سطح ملت‌ها مشاهده نمود و در عین حال دولت‌های محروم و جهان سوم نیز به ویژه در قاره آفریقا متأثر از آموزه‌های انقلاب اسلامی بوده‌اند. در این قاره، انقلاب اسلامی در مناطق مختلف آفریقا، تاثیرات متفاوتی داشته است. در شمال آفریقا با بازتاب انقلاب در عرصه‌های سیاسی و اجتماعی و بیدارسازی ملت‌های آن مواجه‌ایم و در بعضی مناطق غرب آفریقا بازتاب فرهنگی و دینی، نمود بیشتری داشته است.

در این پژوهش تلاش می‌شود بازتاب انقلاب اسلامی ایران در دو کشور نیجریه و سودان بررسی و با یکدیگر مقایسه گردد.

۲. علت انتخاب موضوع، فایده و اهمیت

کمک به ادبیات بازتاب بین‌المللی انقلاب اسلامی، مطالعه علمی و منسجم آموزه‌ها و پیامدهای انقلاب اسلامی در بخش‌هایی از مناطق مسلمان نشین قاره آفریقا و کاربردی کردن پژوهش‌های بازتاب بین‌المللی انقلاب اسلامی ایران از مهم‌ترین علت‌های انتخاب موضوع پژوهش حاضر می‌باشد.

۳. سابقه پژوهش

ابعاد گسترده و بازتاب عمیق انقلاب اسلامی در جهان به گونه‌ای بود که بسیاری از اندیشمندان و دانشمندان را به سوی خود متوجه ساخته است. هر یک از آنان با نگاه تحلیل‌گرانه‌ای به بررسی در جوانب آن به منظور شناخت انقلاب و بازتاب‌های آن پرداخته‌اند. اگر برای انقلاب اسلامی چهار زمینه اصلی، چپستی، چرایی رخداد، چگونگی وقوع و آثار انقلاب قرار دهیم، تنها تعداد محدودی از آثار انتشار یافته به پرسش اخیر یعنی آثار و بازتاب‌های آن در بیرون از مرزهای

جغرافیایی ایران پرداخته است که شاید مهم‌ترین آن کتاب انقلاب ایران و بازتاب جهانی آن به قلم "جان ال اسپوزیتو" می‌باشد. البته تحقیقات و مقالاتی از جمیز پیسکاتوری، کویستوفر ون هالن در سال ۱۳۶۷ نوشته شد که در مجموعه‌ای منتشر شده است. بازتاب جهانی انقلاب اسلامی، اثر منوچهر محمدی به بخشی دیگر از تاثیرگذاری انقلاب در خارج مرزها توجه داشته است. نویسندگانی چون باری روزن، عماد بزی، احمد هوبر، نیکی کدی، تدا اسکاچپول، مصطفی ملکوتیان، محمد باقر حشمت زاده، علی فلاح نژاد، باقر خرمشاد، عبدالوهاب فراتی و مانند ایشان، به برخی از مسایل در حوزه بازتابهای انقلاب اسلامی توجه داشته‌اند و حتی برخی نیز در باره بازتاب انقلاب در برخی از کشورها مانند لبنان رساله‌هایی را تدوین نموده‌اند که از جمله می‌توان به رساله "بازتاب انقلاب اسلامی ایران بر شیعیان لبنان" نوشته سید مهدی طاهری اشاره کرد. با این همه می‌بایست گفت که منابع فوق می‌تواند در تدوین رساله موثر باشد، اما هیچ یک از این منابع به موضوع اصلی این رساله پرداخته‌اند که "مقایسه بازتاب انقلاب اسلامی در سودان و نیجریه" است. پژوهش حاضر می‌تواند ادبیات بازتاب انقلاب اسلامی را تقویت کند و زمینه‌های نفوذ و موانع صدور طبیعی انقلاب اسلامی به دیگر جوامع بشری را بازشناساند.

۴. پرسش اصلی

چه تمایزی میان بازتاب انقلاب اسلامی ایران در کشورهای سودان و نیجریه وجود دارد؟

۵. فرضیه پژوهش

این تحقیق مبتنی بر این فرضیه است که انقلاب اسلامی در سودان در حوزه سیاسی تاثیر گذار بوده و نهادهای نظام سیاسی کشور را بیش‌تر تحت تاثیر خود قرار داده است، در حالی که در کشور نیجریه این تاثیرگذاری بیش‌تر فرهنگی و دینی و در قلمرو کارویژه‌های نظام سیاسی بوده است و موجبات گرایش توده‌ها را به انقلاب اسلامی و مبانی آن فراهم آورده است.

۶. مفاهیم و متغیرها

الف) مفاهیم:

مفاهیم اصلی این تحقیق را می‌توان انقلاب، انقلاب اسلامی، اسلام سیاسی و تاثیر یا بازتاب انقلاب اسلامی دانست که در این جا به اختصار به آن‌ها پرداخته می‌شود.

۱. انقلاب

در زبان فارسی انقلاب به معنای حالی به حالی شدن، دگرگون شدن، برگشتن، تحول و تقلب و تبدل، تغییر کامل و مشخص در چیزی و یک چرخش دورانی است.^۱

فلاسفه انقلاب را به جایی می‌گویند که ذات و ماهیت یک شیء لزوماً عوض شده باشد. امروزه این کلمه، اصطلاح جامعه‌شناسی و فلسفه تاریخ است که از سده هفدهم به صورت یکی از اصطلاحات سیاسی به کار گرفته شده است.^۲ عرب‌ها، انقلاب به معنی اخیر را «ثوره» می‌نامند و اروپایی‌ها از آن به «رولوسیون» تعبیر می‌کنند.

انقلاب در اصطلاح سیاسی و علوم اجتماعی، به معنای دگرگونی و اقدام دسته جمعی نیروهای مولد رو به رشد برای حل تضاد موجود در جامعه و سرکوب و فروپاشی حاکمیت نیروهای پاسدار نظم کهنه گفته شده است.^۳

برخی انقلاب را تحول داخلی، سریع، اساسی و خشونت آمیز در ارزش‌ها و اسطوره‌های حاکم بر جامعه و در نهادهای سیاسی، ساختارهای اجتماعی، رهبری و فعالیت‌ها و سیاست‌های دولت، تعریف کرده و آن را از دیگر انواع بی‌ثباتی سیاسی چون کودتا، شورش و طغیان‌های اجتماعی و جنگ‌های استقلال طلبانه متمایز ساخته‌اند.^۴

به نظر برخی از تحلیل‌گران علوم سیاسی، انقلاب منازعه‌ای خشونت آمیز برای قبضه قدرت در درون واحد سیاسی مستقلى است که طی آن گروه‌های خارج از بلوک قدرت، دست به بسیج توده‌ای می‌زنند و در صورت پیروزی، قدرت را در دست می‌گیرند.^۵

در تعریف دیگری از انقلاب سیاسی گفته شد که حرکتی مردمی است که نظام سیاسی یک کشور را از میان بر می‌دارد و نظام جدیدی را جایگزین آن می‌کند که معمولاً همراه با خشونت است.^۶

در ادبیات سیاسی چپ نیز معنایی شبیه این برای انقلاب گفته شده است؛ زیرا انقلاب را به سرنگونی یک نظام کهنه و فرسوده و جایگزینی آن با نظام اجتماعی نو تعریف کرده‌اند.^۷

۱. حسن عمید، فرهنگ فارسی عمید، تهران، امیرکبیر، ۱۳۵۶، جلد اول، ص ۱۶۷

۲. غلامرضا علی بابایی، فرهنگ سیاسی، تهران؛ نشر آشیان، ۱۳۸۲، صص ۱۱۱ و ۱۱۲

۳. غلام حسین صدری افشار، فرهنگ فارسی امروزی، تهران، نشر کلمه، ۱۳۷۵، ص ۱۴۸

۴. ساموئل هانتینگتون، سازمان سیاسی در جوامع دستخوش دگرگونی، ترجمه محسن ثلاثی، تهران، نشر علم، ۱۳۷۵، چاپ دوم، ص ۳۸۵

۵. حسین بشریه، انقلاب و بسیج سیاسی، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۷۲، صص ۵ تا ۹

۶. محمود طلوعی، فرهنگ جامع سیاسی، تهران، نشر علم، ۱۳۷۲، ص ۱۹۱.

۷. علی آقا بخشی و مینو افشاری راد، فرهنگ علوم سیاسی، تهران، نشر چاپار، ۱۳۸۳، ص ۵۸۹.

برخی نیز میان انقلاب سیاسی و انقلاب‌های نوسازی تمایز قایل شده و می‌گویند؛ انقلاب سیاسی، حکومت را تغییر می‌دهد ولی ساختارهای اجتماعی را حفظ می‌کند، در حالی که در انقلاب نوسازی، عکس این جریان اتفاق می‌افتد. اما انقلاب‌های اجتماعی هم در ساختار اجتماعی و هم در حکومت، تحولات اساسی ایجاد می‌کند. از این رو، انقلاب‌های اجتماعی، تحولات سریع و اساسی در حکومت و ساختارهای طبقاتی یک جامعه پدید می‌آورد که همراه با شورش‌های طبقاتی از پایین می‌باشد و انقلاب با این شورش‌ها به نتیجه می‌رسد.^۱

بنابراین انقلاب، نوعی عصیان و طغیان است که بر علیه نظم موجود و وضع حاکم صورت می‌گیرد و با آرزو و طلب وضعی دیگر، به دنبال ایجاد شرایط و نظم نوین می‌باشد. ولی صرف نارضائی از وضعی و آرزوی وضعی دیگر کافی نیست بلکه انکار و نفی وضع حاضر نیز ضروری است، همچنان که طلب، جستجو، تلاش و جهاد برای وضعی دیگر ضرورت دارد. بنابراین ممکن است نارضائی و حتی خشم، مقرون به سکون و سکوت و حدیث نفس و رؤیا باشد. اینجاست که ارزش مکتب و ایدئولوژی روشن می‌شود. تنها آن ایدئولوژی می‌تواند مفید، انقلابی و راهگشا باشد که عنصر انکار، نفی و طرد در متن تعلیماتش قرار گرفته باشد.

۲. انقلاب اسلامی

انقلاب اسلامی یک انقلاب مکتبی است، به این معنا که تغییر حاکمیت طاغوت به منظور استقرار حاکمیت الله در آن مورد نظر است. این انقلاب یک انقلاب سیاسی و یا اجتماعی محض نیست، بلکه تجدید حیات اسلام در تمام وجوه آن است که متضمن بازگشت به اصول اساسی به عنوان تنها مکتب جامع، اصیل و حاوی طرح کاملی برای زندگی و تضمین عدالت، صلح، امنیت، آزادی، ارتقای فرهنگی و معنوی انسان است.^۲

انقلاب اسلامی با همه تشابهات خود با دیگر انقلاب‌های بزرگ چون فرانسه و چین، تمایزات اساسی دارد که در ریشه مذهبی و ماهیت دینی (خدا محوری)، رهبری دینی (نقش روحانیت) و عنصر حرکت مردمی آن است.^۳ این گونه است که انقلاب اسلامی موجی از اسلام خواهی سیاسی و نهضت رهایی بخش را سبب شد.^۴

۱. تدا اسکاچیل، دولت‌ها و انقلاب‌های اجتماعی، ترجمه سید مجید روئین تن، تهران، انتشارات سروش، ۱۳۷۶، ص ۲۱.

۲. علی بخشی و مینو افشاری، پیشین، ص ۳۰۲.

۳. محمد رحیم عیوضی، تحلیل و ارزیابی شاخصه‌های انقلاب اسلامی، فصلنامه‌اندیشه انقلاب اسلامی، سال اول، شماره اول، بهار سال ۱۳۸۱، ص ۱۰۳.

۴. منوچهر محمدی، بازتاب جهانی انقلاب اسلامی، تهران، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۸۵، ص ۵۱۶.

۳. اسلام سیاسی

اسلام سیاسی، اصطلاحی است که برای اختصار از تنوع نظریات سیاسی در جامعه اسلامی به کار رفته است و به معنای " احیای امت و تجدید فکر اسلامی در جهت تقویت مسلمانان " می‌باشد.^۱ به نظر می‌رسد که نخستین کسی که این اصطلاح را به کار گرفت، رشید رضا بود که آن را در مورد یک سری حکومت‌های اسلامی به کار برد که در آن‌ها برخی افراد یک نوع شرایط محیطی خوب برای امت اسلامی ترسیم می‌کنند.^۲ ولی در حال حاضر این اصطلاح به معنای جنبش اسلامی می‌باشد که مشغول امور سیاسی هستند.^۳

در فرآیند انقلاب اسلامی، اسلام سیاسی شیعی به مثابه ایدئولوژی، راهنمای عمل جلوه‌گر شد و انقلابیون با ایده اسلام سیاسی به بسیج توده علیه نظام سیاسی اقدام کردند و به حکومت دست یافتند.^۴ اسلام سیاسی تنها در انقلاب اسلامی توانست تغییرات عمیق سیاسی را پدید آورد و می‌توان گفت نخستین نظریه سیاسی از اسلام بود که در عمل موفق شد و به قدرت سیاسی دست یافت.^۵

۴. تأثیر انقلاب اسلامی (بازتاب)

در میان مجموعه‌های انقلاب‌های جهان، برخی انقلابها دارای بازتاب هستند و لازمه این انقلابها وجود سه خصلت می‌باشد: (۱) انقلاب بزرگ باشد؛ (۲) انقلاب مبتنی بر یک ایدئولوژی فراملی باشد؛ (۳) انقلابی باشد که توسط صاحب‌نظران ذی‌صلاح همچون متخصصین حوزه مطالعات انقلاب، کارشناسان متخصص در این زمینه یا رجال سیاسی مورد تأیید قرار گیرد.^۶

انقلاب اسلامی، با توجه به برخورداری از هر سه خصلت مورد اشاره، دارای بازتاب گسترده در سطوح مختلف می‌باشد و اندیشمندان علوم اجتماعی و کارشناسان حوزه مطالعاتی ایران و انقلاب، در کنار مطبوعات جهانی و نیز رجال سیاسی و مذهبی عصر وقوع انقلاب اسلامی در نوشته‌ها و گفته‌های خود بازتاب دارا بودن این انقلاب را امری قطعی و مسلم دانسته‌اند.

۱. محمد عمار، *الاسلام السياسي والتعددية السياسية من المنظور الاسلامي*، ابوظبی، مرکز الامارات للدراسات والبحوث الاستراتيجية، ۲۰۰۳، ص ۷.

۲. همان، ص ۵ و ۶.

۳. همان، .

۴. رضوان السید، *اسلام سیاسی معاصر در کشاکش هویت و تجدید*، ترجمه مجید مرادی، تهران، مرکز بازشناسی اسلام و ایران، ۱۳۸۳، ص ۴۵.

۵. الیویه روره، *شکست اسلام سیاسی*، ترجمه عبدالکریم خرم، پیشاور، نشر مصطفی سحر، ۱۹۹۵، ص ۲.

۶. خرمشاد، محمدباقر، *انقلاب اسلامی ایران و بازتاب آن در رویکردی نظری*، فصلنامه علمی پژوهش‌اندیشه انقلاب اسلامی، سال اول، شماره اول، بهار ۱۳۸۶، ص ۵۸.

تأثیر بازتاب انقلاب اسلامی، در سطوح مختلف چهار شکل داشته است: بازتاب ملموس و چشمگیر، تقویب جریانهای سیاسی اسلامی و شتاب بخشیدن آنها، برانگیختن ایدئولوژی و تفکر سیاسی اسلامی، فراهم شدن بهانه برای برخی از حکومتها در سرکوب جنبشهای اسلامی مخالف.^۱ انقلاب اسلامی ایران، در تعارض با نظام بین‌الملل، ارزشها و هنجارهایی را مطرح کرد که با منافع قدرتهای حامی حفظ وضع موجود تعارض دارد. عمده‌ترین ارزشهای این انقلاب شامل موارد ذیل می‌باشد:

استقلال، آزادی، عدالت، حق تعیین سرنوشت، همبستگی و اتحاد مستضعفان، بیداری مسلمانان، حقانیت ملت‌های محروم، حق طلبی، همکاری، همیاری، مبارزه علیه وضعیت موجود در نظام بین‌الملل همچون قدرت‌طلبی، غارتگری، زورگویی، انحصار طلبی، پایگاه خارجی، تجاوز، امپریالیسم، استعمار، جهالت و ..^۲

ب) متغیرها

متغیر مستقل: انقلاب اسلامی ایران

متغیر وابسته: بازتاب انقلاب اسلامی بر کشورهای سودان و نیجریه

۷. پرسش‌های فرعی پژوهش

۱. انقلاب اسلامی ایران در کشور سودان چه تاثیراتی را به همراه داشته است؟
۲. انقلاب اسلامی ایران در کشور نیجریه چه تاثیراتی را به همراه داشته است؟
۳. وجوه تشابه و تمایز بازتاب انقلاب اسلامی ایران در سودان و نیجریه چیست؟

۸. پیش‌فرض‌های پژوهش

۱. انقلاب اسلامی در کشورهای اسلامی بازتاب متفاوتی داشته است
۲. کشورهای سودان و نیجریه با توجه به اکثریت بالای جمعیت مسلمان آن زمینه‌پذیرش ارزشهای انقلاب اسلامی را دارا می‌باشند.

---

۱. اسوزیتو، جان ال، انقلاب ایران و بازتاب جهانی آن، ترجمه محسن مدیر شانه چی، تهران، مرکز بازشناسی اسلام و ایران، ۱۳۸۲، ص ۳۳۰ - ۳۳۱.

۲. ستوده، محمد، سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران و ساختار نظام بین‌الملل، فصلنامه علوم سیاسی، شماره ۱۶، زمستان ۱۳۸۰، ص ۱۶۴.

۹. اهداف پژوهش

هدف از پژوهش حاضر تبیین تأثیرات انقلاب اسلامی در دو کشور مهم اسلامی سودان و نیجریه در دو منطقه مختلف شمال و غرب آفریقا می‌باشد ضمن اینکه این پژوهش سعی می‌کند ادبیات بازتاب انقلاب اسلامی را تقویت نموده و موانع صدور طبیعی انقلاب اسلامی به دیگر جوامع بشری را بازشناساند.

۱۰. روش پژوهش

این تحقیق بر پایه روش توصیفی - تحلیلی و با استفاده از نظریه سیاست تطبیقی آلموند و پاول، انجام گرفته است. هدف، تطبیق این نظریه بر مطالعه بازتاب انقلاب اسلامی در دو کشور سودان و نیجریه نیست، بلکه تلاش می‌شود تا از ظرفیت‌های مفهومی و نظری این نظریه برای بحث مقایسه استفاده شود.

۱۱. روش گردآوری اطلاعات داده‌ها

گردآوری اطلاعات به صورت اسنادی، کتابخانه‌ای، مصاحبه و تحقیقات میدانی می‌باشد.

۱۲. ساماندهی پژوهش

این رساله شامل یک مقدمه و چهار فصل و یک نتیجه‌گیری می‌باشد. در مقدمه، طرح تفصیلی آن ارایه شده است. فصل نخست آن به کلیات و چارچوب نظری اشاره دارد. فصل دوم به بررسی تأثیر انقلاب اسلامی ایران در کشور سودان و فصل سوم به بررسی تأثیر انقلاب اسلامی در کشور نیجریه پرداخته است. فصل چهارم رساله نیز به بازتاب انقلاب اسلامی در سودان و نیجریه و بیان کلی وجوه تشابه و تمایز آن اختصاص یافته است. در پایان این رساله، ضمن جمع‌بندی و نتیجه‌گیری، راهکارهایی نیز برای حفظ، استمرار و تقویت تأثیر انقلاب اسلامی بر دو کشور سودان و نیجریه پیشنهاد گردیده است.

فصل اول:

چارچوب نظری